

De Nederlandse veehouderij sector & internationale netwerken

Karin Andeweg
Ferry Leenstra

RAPPORT 935

LIVESTOCK RESEARCH
WAGENINGEN **UR**

De Nederlandse veehouderij sector & internationale netwerken

Hoe kan de Nederlandse overheid met haar inzet in internationale netwerken de Nederlandse veehouderij sector versterken? Indrukken en visies van Nederlandse bedrijven.

Karin Andeweg¹
Ferry Leenstra¹

1 Wageningen UR Livestock Research

Dit onderzoek is uitgevoerd door Wageningen UR Livestock Research, in opdracht van en gefinancierd door het Ministerie van Economische Zaken, in het kader van het Beleidsondersteunend onderzoek thema 'AGRO' (projectnummer BO-20-001-057)

Wageningen UR Livestock Research
Wageningen, December 2015

Livestock Research Report 935

K. Andeweg, F.R. Leenstra, 2015. *De Nederlandse veehouderij sector & internationale netwerken: Hoe kan de Nederlandse overheid met haar inzet in internationale netwerken de Nederlandse veehouderij sector versterken? Indrukken en visies van Nederlandse bedrijven*. Wageningen, Wageningen UR (University & Research centre) Livestock Research, Livestock Research Report 935.

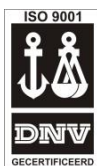
Samenvatting NL De Nederlandse overheid wil haar toekomstige inzet in internationale multi-stakeholder netwerken, zoals de Global Agenda for Sustainable Livestock, verbinden aan de behoeften van Nederlandse bedrijven die actief zijn in ontwikkelende landen, om zo bij te dragen aan de beleidsambities voor wereldwijde voedselzekerheid en de ontwikkeling van een duurzame veehouderij internationaal. Interviews met tien internationaal opererende bedrijven en organisaties leert dat de bedrijven een meerwaarde van multi-stakeholder netwerken zien in het ontwikkelen van regionale of thematische dialoog over prioriteiten en oplossingen. Doelen van de verschillende netwerken en instrumenten moeten concreet zijn en adequaat geëvalueerd worden. Het rapport geeft mogelijkheden waar globale en regionale netwerken elkaar kunnen versterken.

Summary UK The Dutch government aims to link her support to international multi-stakeholder platforms, like the Global Agenda for Sustainable Livestock, to the needs of Dutch companies that are active in animal production in developing countries. This should contribute to the policy goals for realising food security and sustainable animal production systems worldwide. Interviews with the Dutch companies and organisations indicate that the Dutch companies mainly see a position for the multi-stakeholder platforms in developing a regional or thematic dialogue on priorities and possible solutions. The aims of the different multi-stakeholder networks and other instruments that the government supports must be concrete and results should be evaluated on a regular basis. There are possibilities for networks operating on a global and on a regional level to strengthen each other.

© 2015 Wageningen UR Livestock Research, Postbus 338, 6700 AH Wageningen, T 0317 48 39 53, E info.livestockresearch@wur.nl, www.wageningenUR.nl/livestockresearch. Livestock Research is onderdeel van Wageningen UR (University & Research centre).

Livestock Research aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande toestemming van de uitgever of auteur.

De certificering volgens ISO 9001 door DNV onderstreept ons kwaliteitsniveau. Op als onze onderzoeksopdrachten zijn de Algemene Voorwaarden van de Animal Sciences Group van toepassing. Deze zijn gedeponneerd bij de Arrondissementsrechtbank Zwolle.

Inhoud

	Woord vooraf	6
	Management samenvatting	8
1	Achtergrond	12
	1.1 Aanleiding en uitgangspunten	12
	1.2 Kennisvraag	14
2	Aanpak	15
3	Resultaten	16
	3.1 Naar een duurzame veehouderij: uitdagingen en kansen	16
	3.2 Hoe helpt het Nederlandse bedrijfsleven een internationale duurzame ontwikkeling van de veehouderij?	18
	3.3 Multi-stakeholder netwerken: een gouden driehoek ter bevordering van duurzame veehouderij?	19
	3.4 Nederlandse inzet	20
	3.5 Link met Topsectoren	21
	Literatuur	28
	Bijlage 1 Lijst met geïnterviewden	29

Woord vooraf

De komende decennia zal de consumptie van dierlijke producten wereldwijd sterk stijgen. De sterkste groei zal plaatsvinden in lage en midden-inkomenslanden (met name in Aziatische landen), waar een stijging van het inkomen gepaard gaat met een groeiende vraag naar dierlijke producten.

Hierdoor zal de veehouderijsector flink groeien en meer druk uitoefenen op de natuurlijke hulpbronnen. Het is duidelijk dat de snelle groei, de intensivering van de productiewijze en de ontwikkeling van grootschalige veehouderij implicaties heeft voor de ecologie, de ziekterisico's voor dier en mens en water- en CO₂ footprint. Tegelijkertijd schept de groei grote economische kansen voor veehouders en hun toeleverende en afnemende industrie, met name in ontwikkelende en opkomende economieën.

De duurzame ontwikkeling van de veehouderij is een cruciaal thema, dat de komende jaren steeds nadrukkelijker op de internationale agenda zal komen te staan. Het realiseren van voedselzekerheid, het verbeteren van de voedingswaarde van humane diëten en het promoten van duurzame landbouw is onderdeel van de Sustainable Development Goals voor 2030 waar de Nederlandse overheid zich aan heeft gecommitteerd.

De Nederlandse overheid is in verschillende internationale netwerken actief om de duurzame ontwikkeling van de veehouderij verder te brengen. Zowel door het bevorderen van dialoog, het stimuleren van onderzoek en het ondersteunen van het Nederlandse bedrijfsleven bij het ontplooiën van bedrijvigheid in het buitenland.

Het Ministerie van Economische Zaken heeft Wageningen UR Livestock Research gevraagd om in het kader van Beleidsondersteunend onderzoek uit te zoeken wat de visie is van Nederlandse bedrijven die actief zijn in het buitenland en hoe de Nederlandse overheid de activiteiten van de Nederlandse bedrijven zo goed mogelijk kan ondersteunen. Dit rapport geeft inzicht in de opvattingen van het bedrijfsleven over de ontwikkeling van de duurzame veehouderij in de wereld.

Wij wensen u veel leesplezier.

Geert Westenbrink
Henk Riphagen

Ministerie van Economische Zaken

Management samenvatting

Voedselzekerheid en de duurzame ontwikkeling van de veehouderij

Duurzame ontwikkeling van de veehouderijsector is een van de uitdagingen van deze tijd. De wereldwijde vraag naar dierlijke producten zal de komende decennia sterk toenemen, met name in lage- en middeninkomenslanden. De verwachting is dat in 2050 ten opzichte van 2000, 65-70% meer eieren en varkensvlees gegeten wordt, 80-100% meer zuivelproducten en 170% meer pluimveevlees. We moeten mondiaal meer produceren om de voedselzekerheid van de groeiende wereldbevolking veilig te stellen. Tegelijkertijd zijn er zorgen dat een snelle groei van de veehouderijsector negatieve implicaties zal hebben voor de duurzaamheid van de sector: broeikasgasemissies, landbeslag, biodiversiteit, watergebruik, gebruik van natuurlijke hulpbronnen, nutriëntentekorten enerzijds en -overschotten anderzijds, en gezondheidsrisico's voor mens en dier. Anderzijds biedt de verwachte groei economische kansen voor veehouders, hun toeleveranciers en hun afnemers met zich mee, met name in ontwikkelende en opkomende economieën.

De Nederlandse overheid, waaronder het Ministerie van Economische Zaken, heeft het stimuleren van wereldwijde voedselzekerheid en de ontwikkeling van een duurzame veehouderij internationaal gemarkeerd als een belangrijk aandachtspunt. Nederland speelt via verschillende internationale multi-stakeholder initiatieven en netwerken een belangrijke en toonaangevende rol in de internationale discussie over de duurzame ontwikkeling van de veehouderij. Ze heeft onder andere een leidende rol gespeeld in de ontwikkeling van de Global Agenda for Sustainable Livestock¹ (GASL). De inzet van de Nederlandse overheid in internationale netwerken zal de komende jaren worden geïntensiveerd om de beleidsambities te ondersteunen. De specifieke focus van de inzet wordt nu heroverwogen. Het doel is om de inzet van de instrumenten goed te verbinden met de behoeften van het Nederlandse bedrijfsleven en hun activiteiten in ontwikkelende landen.

Kennisvraag

Het Ministerie van Economische Zaken, DG Natuur en Agro, wil een beeld krijgen over de visie van het Nederlandse veehouderij bedrijfsleven, de kansen en bedreigingen voor Nederland en de rol die de Nederlandse overheid wil spelen, o.a. met inzet in internationale netwerken zoals de Global Agenda for Sustainable Livestock. Op verzoek van het Ministerie van EZ heeft Wageningen UR Livestock Research daartoe in het najaar van 2015 een aantal bedrijven die actief zijn op de internationale veehouderijmarkt geïnterviewd over hun ervaringen met en ideeën over duurzame ontwikkeling van de veehouderijsector internationaal en de rol van multi-stakeholder netwerken. Deze ervaringen en ideeën zijn in dit rapport beschreven. Deze samenvatting bevat een compilatie van de interviews en het [advies](#) dat daaruit is opgesteld. Via [hyperlinks](#) kan de volledige tekst in het rapport worden geraadpleegd voor achtergrondinformatie.

De Nederlandse veehouderijsector draagt bij

De geïnterviewde bedrijven zijn van mening dat de Nederlandse veehouderijsector een belangrijke bijdrage kan leveren aan het ontwikkelen van duurzame veehouderij in ontwikkelingslanden. Gezien hun koploperspositie in de wereld zien zij dit als hun verantwoordelijkheid. Een van de grootste [kansen](#) die zij zien voor de nodige verduurzaming en robuuster maken van dierlijke productiesystemen is het verhogen van de productie-efficiëntie. De belangrijkste bijdragen die Nederlandse bedrijven hierin hebben is door in te zetten op [kennisontwikkeling](#) van lokale medewerkers en boeren en het stimuleren van goed functionerende productieketens en markten. Bij het ondernemen van activiteiten in derde landen ondervinden Nederlandse bedrijven echter [uitdagingen](#). Politieke (in)stabiliteit, het ontbreken van een goed functionerende keten (inclusief aan- en afvoer van producten), een betrouwbaar beeld van en toegang tot de markt, het krijgen van vergunningen en het hebben van het

¹ www.livestockdialogue.org

juiste netwerk zijn voor de Nederlandse bedrijven bepalende factoren voor het opzetten van succesvolle activiteiten in derde landen, en derhalve hun bijdrage aan het verbeteren van de veehouderij-sector. In veel landen waar de voedselzekerheid laag is, de armere landen, zijn deze factoren onzeker, en daarmee ook de mogelijkheden van Nederlandse bedrijven om bij te dragen zonder grote risico's voor het bedrijf zelf. Het beleid rondom voedselzekerheid en armoedebestrijding, maar meer nog de inzet van NGO's, heeft naar de mening van de bedrijven een natuurlijke focus op het ontwikkelen van smallholders, terwijl veel bedrijven grotere kansen op het gebied van duurzaamheid en voedselzekerheid zien in het stimuleren van keten- en marktontwikkeling en middelgrote of grote marktgerichte ondernemingen dan bij de meer op zelfvoorziening gerichte smallholders. Dit vraagt een adequate aanpak om zowel voedselzekerheid te verhogen als activiteit van het Nederlandse bedrijfsleven te stimuleren.

Samenwerken is noodzakelijk

Samenwerking met andere partijen (overheden, kennisinstellingen, andere bedrijven, NGO's) achten de bedrijven noodzakelijk om de veehouderij wereldwijd naar een hoger plan te tillen. Een **multi-stakeholder benadering**, zoals we die in Nederland kennen met de gouden driehoek, zou ook in andere landen goed kunnen werken. In de Nederlandse variant van de multi-stakeholder netwerken hebben momenteel bedrijven een centrale plaats; de overheid faciliteert en inspireert; onderzoekers zorgen voor beantwoording van kennisvragen met juiste en feitelijke informatie. Naast overheid, bedrijfsleven en onderzoek, spelen maatschappelijke organisaties in de Nederlandse Gouden Driehoek een rol om de ambities hoog en de discussie scherp te houden. Multi-stakeholder netwerken werken zo als katalysator voor duurzame ontwikkeling.

De multi-stakeholder benadering is in de afgelopen jaren in toenemende mate terug te vinden in internationale netwerken, ronde tafels en convenanten. Deze vorm van multi-stakeholder samenwerking wordt door sommige geïnterviewde bedrijven als essentieel beschouwd, door andere als weinig meerwaarde hebbend. In het laatste geval zien die bedrijven de netwerken of ronde tafels als 'praatcircuit', onvoldoende gericht op concrete acties en de convenanten als te veel gericht op een middel en te weinig op het uiteindelijke doel.

Dialoog of actie

Een belangrijke voorwaarde voor internationale netwerken om effectief te zijn en meerwaarde te hebben is het hebben van een helder (concreet) doel dat regelmatig geëvalueerd wordt, naast regelmatige evaluatie van de effectiviteit van het netwerk. In het kader van de duurzame ontwikkeling van de veehouderijsector kunnen multi-stakeholder samenwerkingen volgens de bedrijven een belangrijke rol spelen door het ontwikkelen van dialoog over welke onderwerpen op duurzaamheidsgebied prioriteit hebben en hoe die aangepakt kunnen worden. Het concrete doel is dan het opstellen van een gezamenlijke agenda over de belangrijkste uitdagingen en mogelijke oplossingen. Dit bevordert een 'level playing field' voor bedrijven die actief willen bijdragen aan een duurzame ontwikkeling van de veehouderij. Het aanpakken van concrete onderwerpen wordt op **regionaal niveau** nuttiger geacht dan op globaal niveau, omdat de ontwikkelingen en uitdagingen per regio kunnen verschillen, en daarmee ook de oplossingen. Het ontwikkelen van dialoog kan eventueel gekoppeld worden aan **acties** die in de vorm van projecten gegoten kunnen worden, mits dit het initiële doel van het netwerk versterkt.

Rol van de Nederlandse overheid

Welke rol is hierin weggelegd voor de Nederlandse overheid en welke instrumenten kan zij inzetten? De geïnterviewde bedrijven noemen als belangrijkste rol van de overheid voor het stimuleren van een duurzame ontwikkeling van de veehouderijsector internationaal het stimuleren van **internationale dialoog; faciliteren; netwerken; aanjagen**.

Het is duidelijk dat de verschillende activiteiten van de Nederlandse overheid, en dus ook het Ministerie van EZ, een duidelijk doel dienen te hebben. Het ontwikkelen van globale dialoog, het stimuleren van MKB activiteiten in het buitenland of bijvoorbeeld 'Trade for Aid' zijn verschillende doelen die verschillende middelen vragen. Zolang de doelen en aandachtsgebieden helder zijn kunnen de verschillende activiteiten van de Nederlandse overheid elkaar versterken om een effectieve en substantiële bijdrage te blijven leveren aan de duurzame ontwikkeling van de veehouderij internationaal.

Advies

De interviewronde met Nederlandse bedrijven leidt tot het volgende advies betreffende de inzet van de Nederlandse overheid in internationale netwerken zoals de Global Agenda for Sustainable Livestock.

1. *Investeren in voedselzekerheid en duurzame veehouderij is van belang voor Nederland en het Nederlandse bedrijfsleven. Zowel smallholders als middelgrote en grote bedrijven verdienen aandacht.*

De uitdaging is het verbeteren van voedselzekerheid te verbinden met het stimuleren van groeiende markten waar Nederlandse bedrijven (duurzamere) bedrijvigheid kunnen ontwikkelen. Dit vraagt mogelijk specifieke instrumenten, gericht op zowel smallholders, middelgrote als grote bedrijven. Nederlandse bedrijven investeren met name in landen waar zij marktpotentie zien.

2. *Blijf investeren in internationale multi-stakeholder netwerken, en bepaal welk doel met welk netwerk bereikt dient te worden.*

Multi-stakeholder netwerken dragen bij om voor specifieke onderwerpen (zoals benutten van grondstoffen, mestbenutting, herstel van graslanden) en/of op regionaal niveau de uitdagingen in kaart te brengen om vervolgens voor dat onderwerp en/of die regio de (duurzame) ontwikkeling van de veehouderij te versnellen. Het agenderen van uitdagingen en bespreken van mogelijke oplossingen zijn van belang voor de activiteiten van het Nederlandse bedrijfsleven en het verduurzamen van de veehouderijsector internationaal.

3. *Zet de Global Agenda for Sustainable Livestock in om regionaal dialoog te stimuleren over welke duurzaamheidsaspecten prioriteit hebben en mogelijke oplossingsrichtingen. Denk hierbij ook aan het ontwikkelen van duurzame productieketens als focus area.*

Voor de Nederlandse inzet in de Global Agenda for Sustainable Livestock betekent dit dat de meest waardevolle bijdrage zal zijn om aan te sturen op multi-stakeholder dialoog op regionaal of onderwerp niveau. Het ontwikkelen van dialoog met verschillende partijen actief in de betreffende regio of op het onderwerp kan bijdragen om specifieke uitdagingen op de kaart te zetten, inclusief mogelijke oplossingen en verbetertrajecten met elkaar af te spreken. Naast de bestaande focus areas dient extra aandacht te komen voor het ontwikkelen van duurzame en efficiënte productieketens.

4. *Zorg dat de verschillende instrumenten van de overheid (activiteiten van de GASL, de Topsectoren en andere beleidsinstrumenten zoals Trade for Aid) elkaar versterken.*

De instrumenten die de Nederlandse overheid inzet kunnen bijdragen aan verschillende aspecten. Trade for Aid-activiteiten kunnen zo ingericht worden dat het helpt om meer formele markten te ontwikkelen in de allerarmste landen. Op het moment dat formele markten aanwezig zijn, in de meer ontwikkelde landen, kunnen Nederlandse MKB-bedrijven worden gestimuleerd via de Topsectoren om nieuwe bedrijvigheid en ketens te ontwikkelen of te verbeteren, o.a. met behulp van haalbaarheidsstudies of seed money. De focuslanden voor Trade for Aid en bijvoorbeeld de Topsectoren zullen dus verschillen.

Door de focus van de GASL te linken aan de activiteiten van de Topsectoren, bijvoorbeeld door bedrijven die via de Topsectoren worden gestimuleerd deel te laten nemen in regionale dialoog, kan ook via de Topsectoren aandacht worden besteed aan de regionale uitdagingen en het versnellen van de duurzame ontwikkeling van de veehouderij. Eventuele pilotprojecten kunnen hier verder aan bijdragen. Vervolgens kunnen de lessen uit regionale en onderwerp-gerichte netwerken in breder verband gedeeld worden, om zo ook op globaal niveau voor alle partijen rendement uit GASL te halen.

Alleen door een gezamenlijke inzet van de verschillende instrumenten én van de Nederlandse stakeholders kunnen robuuste en duurzame dierlijke productieketens worden ontwikkeld die bijdragen aan een grotere voedselzekerheid wereldwijd.

1 Achtergrond

1.1 Aanleiding en uitgangspunten

Trend: stijgende consumptie en productie van dierlijke producten

De wereldwijde vraag naar dierlijke producten zal de komende decennia sterk toenemen, met name in lage- en middeninkomenslanden. De verwachting is, dat in 2050 ten opzichte van 2000 65-70% meer eieren en varkensvlees gegeten wordt, 80-100% meer zuivelproducten en 170% meer pluimveevlees². Deze stijgende vraag zal gepaard gaan met een toename van dierlijke productie. Er wordt gevreesd dat een snelle groei van de veehouderijsector implicaties zal hebben voor de duurzaamheid van de sector: broeikasgasemissies, landbeslag, biodiversiteit, watergebruik, gebruik van natuurlijke hulpbronnen, nutriëntentekorten enerzijds en -overschotten anderzijds en gezondheidsrisico's voor mens en dier zijn een aantal belangrijke aspecten, waar voor een duurzame ontwikkeling van de sector rekening mee moet worden gehouden. Tegelijkertijd brengt de verwachte groei grote economische kansen voor veehouders, hun toeleveranciers en hun afnemers met zich mee, met name in ontwikkelende en opkomende economieën.

Nederlands beleid

Een duurzame ontwikkeling van de veehouderij internationaal is een thema, dat de komende jaren nadrukkelijker op de internationale agenda zal staan. De Nederlandse overheid heeft de afgelopen jaren, mede ingegeven door de ervaringen met verduurzaming van de veehouderij in Nederland, een vooruitstrevende rol gespeeld op dit onderwerp. Het realiseren van voedselzekerheid, het verbeteren van de voedingswaarde en het promoten van duurzame landbouw is een van de Sustainable Development Goals voor 2030, waar de Nederlandse overheid zich aan heeft gecommitteerd. Dit komt onder andere terug in de Kamerbrief 'Nederlandse inzet voor Wereldwijde Voedselzekerheid'³ (zie kader). Het is de ambitie van de Nederlandse overheid om de komende jaren een substantiële bijdrage te blijven leveren aan de duurzame ontwikkeling van de veehouderij internationaal.

Uit de Kamerbrief 'Nederlandse inzet voor wereldwijde voedselzekerheid':

"Met de toename van de welvaart in de wereld neemt ook de vraag naar dierlijke eiwitten toe, waardoor de veehouderij sterk zal groeien en daarmee haar relatief grote druk op natuurlijke hulpbronnen. Nederland heeft hierin op internationaal niveau de afgelopen jaren al een belangrijke rol gespeeld. Onze ambitie is om een substantiële bijdrage te leveren aan de duurzame ontwikkeling van de veehouderij in de context van eindige natuurlijke hulpbronnen, klimaatverandering en bedreigingen van de gezondheid van mens en dier. Deze inzet zal de komende jaren worden geïntensiveerd".

Internationale multi-stakeholder netwerken

Nederland speelt via verschillende internationale multi-stakeholder initiatieven en netwerken een belangrijke en toonaangevende rol in de internationale discussie over de duurzame ontwikkeling van de veehouderij. Nederland heeft onder andere een leidende rol gespeeld in de ontwikkeling van de Global Agenda for Sustainable Livestock⁴ (GASL). Nederland is na Zwitserland de belangrijkste donator van de GASL. Nederland is tevens een belangrijke donator en partner van het Livestock Environmental Assessment and Performance (LEAP) partnership⁵. Deze publiek-private samenwerking richt zich op het ontwikkelen van een standaard voor Life Cycle Assessment (LCA) van veehouderijssystemen en is nauw verbonden met GASL (zie kader voor meer informatie). De inzet van de Nederlandse overheid in

² GASL, 2014

³ www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2014/11/18/kamerbrief-over-nederlandse-inzet-voor-wereldwijde-voedselzekerheid

⁴ www.livestockdialogue.org

⁵ www.fao.org/partnerships/leap/en/

internationale netwerken zal de komende jaren worden geïntensiveerd om de beleidsambities te ondersteunen.

De specifieke inzet en focus voor de komende jaren wordt nu heroverwogen.

De Global Agenda for Sustainable Livestock

Een van de netwerken waarin Nederland een toonaangevende rol speelt is de Global Agenda for Sustainable Livestock (GASL). De GASL is een multi-stakeholder netwerk dat zich inzet voor een duurzame ontwikkeling van de veehouderijsector. De partners van de GASL vormen een ware multi-stakeholder groep. Ze zijn afkomstig van overheden, bedrijfsleven, boerenorganisaties, organisaties van pastoralisten, onderzoekinstellingen, NGOs, community-based organisaties, etc. De GASL is er op gericht consensus te creëren over de gewenste ontwikkelingen en probeert een katalysator te zijn voor collectieve actie tussen alle stakeholders om de gewenste ontwikkelingen actief te benoemen en uit te werken. De activiteiten richten zich op drie focus gebieden: 'closing the efficiency gap (resource efficiency)', 'restoring value to grasslands'; en 'waste to worth' (mest be- en verwerking). De uitdagingen zijn verwoord in de paper *Towards Sustainable Livestock* van de Global Agenda on Sustainable Livestock samen met een goed onderbouwd pleidooi voor een multi-stakeholder aanpak 'op alle niveaus'.

Nederland/Ministerie van Economische Zaken (EZ) en Wageningen UR (WUR) hebben een belangrijke rol gespeeld in het doorontwikkelen van een oorspronkelijk milieugerichte GASL agenda naar een integrale veehouderijontwikkelingsagenda. Nederland is een van de belangrijkste donoren van de GASL, en wil graag dat de inzet goed aansluit bij de behoeften van het Nederlandse bedrijfsleven en hun visie op veehouderij internationaal.

Livestock Environmental Assessment and Performance Partnership

Nederland is een belangrijke donor en partner van LEAP. LEAP staat voor Livestock Environmental Assessment and Performance Partnership. LEAP richt zich op het ontwikkelen van een standaard voor Life Cycle Assessment (LCA) van veehouderijssystemen en is nauw verbonden met GASL. Bedrijfslevenkoepels als de International Dairy Federation, het International Meat Secretariat en het International Poultry Secretariat hechten hier veel waarde aan en financieren ook mee. De module voor veevoer, getrokken door WUR, is gereed voor het testen onder praktijkomstandigheden. Ook hier wil EZ graag dat de inzet goed aansluit bij de behoeften van het Nederlandse bedrijfsleven en hun visie op veehouderij internationaal.

Internationale ontwikkelingen en het Nederlandse bedrijfsleven

Internationale ontwikkelingen hebben ook invloed op het Nederlandse agro-bedrijfsleven, zeker vanwege haar internationale karakter. Behalve de export van dierlijke producten en equipment hebben ook een groot aantal Nederlandse bedrijven vestigingen in het buitenland. Samen met de primaire sector ontwikkelde zich in Nederland een sterke toeleverende industrie en een sterke verwerkende industrie. Inmiddels is voor de toeleverende industrie de markt buiten Europa vaak belangrijker dan die in Europa en diverse van die toeleverende bedrijven zijn in hun tak wereldmarktleider. Ook de verwerkende industrie, met name de zuivelsector heeft vanuit de export van primaire producten productielocaties in derde landen opgebouwd. Daarmee is de Nederlandse veehouderijsector onderdeel van de veehouderijsector in andere landen, en hebben zij ook direct invloed op de duurzame ontwikkeling van de sector in derde landen.

Het Ministerie van EZ wil, zeker gezien het multi-actor aspect van de internationale netwerken die zij steunt, graag weten waar het Nederlandse bedrijfsleven kansen en bedreigingen zien en waar zij denken dat de Nederlandse inzet ten aanzien van ontwikkelingen in dierlijke productie de komende jaren op gericht moet zijn.

1.2 Kennisvraag

Op basis van de Nederlandse inspanningen in de afgelopen jaren en de beleidsambities beschreven in de Nota Voedselzekerheid, wil het Ministerie van EZ komen tot een visie op veehouderij internationaal, de kansen en bedreigingen voor het Nederlandse Veehouderij Cluster, en de rol die Nederland wil spelen.

Het doel van deze kennisvraag is een advies aan DG Agro en Natuur over:

- 1) de toekomstige inzet van personele en financiële middelen vanuit de overheid in internationale netwerken zoals de Global Agenda for Sustainable Livestock, en hoe deze inzet verbonden kan worden aan de behoeften van Nederlandse bedrijven in opkomende landen en ontwikkelingslanden, en;
- 2) hoe de inzet in internationale netwerken verbonden kan worden aan lopende en nieuwe publiek-private programma's en de Nederlandse betrokkenheid bij de beleidsdialoog binnen de EU.

Dit moet meer samenwerking stimuleren tussen de Nederlandse overheid en het internationale Nederlands veehouderijbedrijfsleven en betere samenhang met en benutting van de GASL door de Nederlandse sector.

2 Aanpak

Het doel van deze kennisvraag is een advies over hoe de toekomstige inzet van de overheid in de GASL samen kan hangen met de behoeften van het Nederlandse bedrijfsleven bij hun internationale activiteiten, en hoe deze inzet kan worden verbonden aan andere instrumenten zoals de topsectoren. Dat moet ondersteunen bij het creëren van een gemeenschappelijke visie op veehouderij internationaal, en de kansen en bedreigingen voor het Nederlandse Veehouderij Cluster en de rol die Nederland wil spelen.

Het projectplan beoogde in eerste instantie het advies te realiseren door enkele interviews met toonaangevende bedrijven en het organiseren van een Ronde Tafel voor Captains of Industry.

Naar aanleiding van de eerste interviews is in overleg met de opdrachtgever⁶ besloten dat een groter aantal en dus meer individuele interviews beter de benodigde informatie oplevert dan een Ronde Tafel met enkele spelers, omdat naar verwachting de bedrijven in elkaars aanwezigheid minder hun specifieke belangen aan zullen geven.

Dit heeft geresulteerd in interviews met negen bedrijven (zowel grote als kleinere) en 2 organisaties. Bij de keuze voor bedrijven is geprobeerd een goede representatie van de verschillende schakels in de keten te hebben: van de toeleveranciers (fokkerij, equipment, voeding), primaire productie, afnemers en ondersteunende bedrijven (bankwezen) en van de verschillende sectoren, met name melkveehouderij en pluimvee.

Een volledige lijst met interviews is te vinden in Bijlage 1.

Voor de interviews is een semi-gestructureerde vragenlijst gebruikt, waarlangs het gesprek heeft plaatsgevonden. Geïnterviewden zijn gevraagd naar:

- Regio's waarin het bedrijf actief is en strategie voor ontwikkeling in derde landen.
- Duurzaamheidsbeleid en drijfveren voor activiteiten in derde landen.
- Bekendheid met en visie op multi-stakeholder netwerken, de GASL, en hoe deze kunnen bijdragen aan de activiteiten van het bedrijf in derde landen.
- Visie op de betrokkenheid van de Nederlandse overheid in derde landen.

⁶ Telefonisch en mail contact Elsbeth Visser, d.d. 29 oktober 2015.

3 Resultaten

In dit hoofdstuk geven we een compilatie van de interviews met Nederlandse bedrijven met betrekking tot de kansen en bedreigingen voor de ontwikkeling van een duurzame veehouderij internationaal; de rol die het Nederlandse bedrijfsleven daar in kan en wil spelen; de rol die de Nederlandse overheid daar volgens de geïnterviewden in moet spelen; en of en hoe internationale multi-stakeholder netwerken daar een rol in spelen. De meningen en visies van de bedrijven zijn geenszins homogeen, eveneens niet volkomen tegenstrijdig, en vaak complementair. Waar nodig wordt duidelijk aangegeven dat er een verschil in visie of aanpak is gebleken uit de interviews.

3.1 Naar een duurzame veehouderij: uitdagingen en kansen

De ontwikkeling van een mondiale duurzame veehouderij is een belangrijk thema voor de geïnterviewde bedrijven: enerzijds is ontwikkeling van dierlijke productie belangrijk voor een kwalitatief hoogwaardige voeding van de groeiende bevolking en anderszins is het essentieel dat die ontwikkeling op een manier verloopt die ook volgende generaties kan bestaan. Het opzetten en ontwikkelen van marktgerichte duurzame dierlijke productie ketens in derde landen is daarbij belangrijk voor de Nederlandse bedrijven. Als er meer of minder ontwikkelder ketens en markten zijn (of kunnen ontstaan) zijn er kansen voor Nederlandse bedrijven om via directe bedrijfsactiviteiten een rol te spelen. Dit geldt te meer als het gaat om een bijdrage aan de opbouw van de lokale veehouderij. Op zelfvoorziening voor hun gezin gerichte smallholders zijn in eerste instantie voor het Nederlandse bedrijfsleven minder interessant.

De ontwikkeling en duurzaamheidseisen van een land moeten gezien worden in het kader van de ontwikkeling van het land zelf. De meeste landen doorlopen bij de ontwikkeling van hun voedselsystemen verschillende fases, zoals ook in Nederland het geval is geweest (zie kader). In de armste landen ligt de focus van voedselsystemen met name op het zorgen voor voldoende voedsel (voedselzekerheid). Bij verdergaande ontwikkeling komt daar een focus op productie-efficiëntie en voedselveiligheid bij. Dit wordt gevolgd door directe kwaliteitseisen aan het voedsel en milieueisen aan de productie. In een daarop volgende fase van ontwikkeling komen daar meer ideële eisen bij, zoals dierenwelzijn. In Noordwest Europa (Nederland) is dierenwelzijn momenteel een zeer belangrijk item in de duurzaamheidsdiscussie bij dierlijke productie. In veel ontwikkelende landen ligt de focus nog op voedselzekerheid, -veiligheid en het verhogen van productie. Bij het stimuleren van een duurzame veehouderij ontwikkeling is het belangrijk om deze fases in het achterhoofd te houden. Er ligt een kans om derde landen te stimuleren deze fases versneld te doorlopen en/of andere duurzaamheidseisen in een eerder stadium aan de orde te laten komen. Hierin liggen specifieke rollen voor de overheid, onderzoek, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties (zie 3.3).

Het is duidelijk dat hier uitdagingen mee gepaard gaan. De grootste uitdaging, en meteen ook een kans voor een duurzame ontwikkeling van veehouderij in zowel geïndustrialiseerde als ontwikkelende landen, is het verhogen van de productie- en ketenefficiëntie⁷. De productie-efficiëntie hangt onder andere af van diergezondheid, goede uitgangsmaterialen, kwalitatief goed voer en nutriëntenbeheer, ketenoptimalisatie (inclusief verwerking van reststromen) en kwaliteitsverbetering mede door capacity building. Deze onderwerpen hebben ook een effect op andere duurzaamheidsaspecten zoals het verminderen van broeikasgasemissies, verbeteren van dierenwelzijn en het verminderen van afval in de productieketen⁸.

Door de productie-efficiëntie van de veehouderijketen te verbeteren kan volgens de meeste bedrijven een slag gemaakt worden naar een duurzame en robuuste ontwikkeling van de veehouderij.

⁷ O.a. GASL (2014); Gerber (2013); GRA (2014).

⁸ O.a. Gerber (2013); GRA (2014).

Ontwikkelstadia duurzaamheid*

Verschillende stadia van duurzame ontwikkeling in de veehouderij, zoals Nederland die heeft doorlopen:

1e fase (In Nederland van 1945 - de jaren '60):	focus op voedselzekerheid.
2e fase (1960-1980):	intensivering van productie.
3e fase (1980-2000):	start met zorgen over duurzaamheid & emissies, nitraatplafonds worden ingesteld.
4e fase (2000-nu):	duurzaamheid en duurzame productie is heel belangrijk.
5e fase (vanaf nu):	focus op innovatie, duurzaamheid is vanzelfsprekend onderdeel.

* *mondelinge communicatie Leo den Hartog*

Uitdagingen voor ontwikkeling van de sector internationaal

De geïnterviewde bedrijven zijn actief in (bijna) alle delen van de wereld, zowel in geïndustrialiseerde landen als ontwikkelende landen. In ontwikkelende landen zien zij een gebrek aan kennis en het ontbreken van een goed ontwikkelde keten als belangrijkste uitdagingen voor het ontwikkelen van een efficiënte en duurzame veehouderij. Wat betreft het ontplooiën van hun eigen activiteiten in derde landen lijken politieke (in)stabiliteit, het ontbreken van goed functionerende ketens (inclusief aan- en afvoer van producten), een betrouwbaar beeld van en toegang tot de markt, het krijgen van vergunningen en het hebben van het juiste netwerk bepalende factoren succes. De keuze om wel of niet te investeren in de ontwikkeling van bedrijfsactiviteiten in een bepaald land hangt voor bedrijven af van (in de meeste gevallen) meerdere van deze factoren, die samen met de marktomvang bepalen of er marktpotentie voor Nederlandse bedrijven is.

Duurzaamheidseisen van Nederlandse bedrijven in derde landen

Belangrijke duurzaamheidsthema's waar aandacht aan wordt besteed zijn o.a: terugdringen van broeikasgas- en andere emissies, verbeteren van voedselkwaliteit en – veiligheid, voedselzekerheid, diergezondheid en –welzijn, behoud van water- en bodemkwaliteit.

De specifieke issues voor een duurzame ontwikkeling van de veehouderijsector verschillen per regio en per productie systeem. Het is lastig, dan wel onmogelijk, om een 'one size fits all' specifiek duurzaam systeem na te streven. Het gaat in diverse landen niet sec om efficiënt produceren, maar ook om zelfvoorziening op nationaal niveau te stimuleren. Er zijn veel landen op de wereld waar echt efficiënte veehouderij nauwelijks mogelijk is. Het aspect van zelfvoorziening op nationaal niveau en lokaal produceren is vaak ook belangrijk.

“ Het gaat om het verantwoord en duurzaam ontwikkelen van een maatschappij. Daaraan gekoppeld kijk je hoe veehouderij daar een rol in speelt. ”

De inzet van de meeste Nederlandse bedrijven in ontwikkelende landen gaat meestal verder dan de wetten en regels van het land zelf. Er wordt een verantwoordelijkheid gevoeld om een bijdrage te leveren aan de duurzame ontwikkeling van de veehouderijsector in een land. Een van de geïnterviewden gaat nog een stap verder: Nederlandse bedrijven moeten helpen bij het verantwoord en duurzaam ontwikkelen van een maatschappij. Daaraan gekoppeld kijk je hoe veehouderij daar een rol in speelt. Echter, een groot deel van de bedrijven is van mening dat het geen zin heeft 'roomser te zijn dan de paus', om ook concurrerend te kunnen blijven. Het is dan beter om afspraken te maken met andere bedrijven over wat wel en niet acceptabel is (bijvoorbeeld, in het geval van veevoerbedrijven, een afspraak om alleen gecertificeerde soja te kopen). Enkele bedrijven vinden het hun verantwoordelijkheid om wel verder te gaan dan de regelgeving van een land op duurzaamheidsgebied. De bedrijven nemen echter niet zonder meer de Nederlandse normen en regels op het gebied van veehouderij over. Zij zoeken bewust naar een goede lokale inpassing.

3.2 Hoe helpt het Nederlandse bedrijfsleven een internationale duurzame ontwikkeling van de veehouderij?

De bedrijven zijn het er over eens dat het Nederlandse bedrijfsleven een belangrijke dan wel cruciale bijdrage kan leveren aan het ontwikkelen van duurzame veehouderij in ontwikkelingslanden en opkomende economieën. Er is een overtuiging dat het bedrijfsleven nodig is om bestaande praktijken te veranderen: 'de markt is meestal sterker dan de wet'.

Kennis en het ontwikkelen van markten

De grootste bijdrage die Nederlandse bedrijven zeggen te hebben in de ontwikkeling van een duurzame dierlijke productie internationaal is het brengen van kennis en het ontwikkelen van markten. Door actief te investeren in het trainen en opleiden van lokale mensen op het gebied van diergezondheid, efficiënt voeren, het optimaal benutten van grondstoffen, management en ketenontwikkeling wordt een positieve bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van de boeren en de sector als geheel. Het gaat hierbij niet alleen om know-how, maar ook do-how: kennis verspreiden, implementeren en zorgen dat het beklijft. Nederlandse kennis moet worden gelinkt aan lokale kennis en toegepast worden om dingen te ontwikkelen die lokaal kunnen slagen. Onderzoeksinstituten kunnen hier een rol in spelen. Het gaat dan om het toepasbaar maken en opschalen van 'best practices'. De meeste bedrijven hebben interne trainingsprogramma's ontwikkeld voor lokale medewerkers. Dit heeft niet alleen een positief effect op de ontwikkeling van de sector maar biedt ook kansen voor Nederlandse bedrijvigheid in het buitenland.

Grote bedrijven of smallholders?

We vroegen de bedrijven of hun focus lag op grote bedrijven of smallholders en waar zij de meeste kansen voor een duurzame ontwikkeling zagen. De meningen waren daarover verdeeld. Enkele partijen richten zich vooral op de grote bedrijven. Enerzijds omdat de aard van hun activiteiten beter past bij grote bedrijven, anderzijds zijn ze ook van mening dat de grote slagen op duurzaamheidsgebied en sectorontwikkeling bij de grote bedrijven worden gemaakt, omdat die zich de noodzakelijke investeringen kunnen permitteren.

“Smallholders zijn nooit een smallholder 'by choice'.”

Onderscheid wordt gemaakt tussen smallholders die vooral gericht zijn op zelfvoorziening van het gezin of dieren met name houden als 'spaarbank' en smallholders die dierlijke producten aan een markt willen leveren en willen groeien. Een argument om activiteiten op het tweede type smallholders te richten is dat vele kleine boeren samen een groot

volume kunnen maken. Als de vraag naar voedsel sneller stijgt dan het aanbod is er vanuit voedselzekerheidsoogpunt een reden om smallholders te helpen ontwikkelen en te professionaliseren. Unilever, bijvoorbeeld, heeft als doel om wereldwijd 1 miljard smallholders een rol in formele ketens te geven. Smallholders zijn echter zelden een smallholder 'by choice'. Door met kennis en ontwikkeling smallholders te helpen onderdeel te zijn van een formele keten, kunnen markten gaan groeien. Dit is een win-win situatie voor de sector in ontwikkelingslanden en voor andere bedrijven om een nieuwe afzetmarkt of toeleverancier te hebben. De bedrijven richten zich zelden op schaalvergroting per sé. Het gaat eerst om verbeteren en professionaliseren. Pas als dat gerealiseerd is, is groei van bedrijven verantwoord.

De Heus richt zich met name op het ontwikkelen van familiebedrijven. Hun overtuiging is dat familiebedrijven slagvaardiger zijn en meer gericht op het ontwikkelen van duurzame bedrijvigheid dan grote bedrijven, die draaien op vreemd vermogen en derhalve korte termijn rendement. Vrij ondernemerschap is hierin belangrijk. Kleine boeren of familie bedrijven kunnen in voorkomende gevallen de invloed van grote integraties voelen, doordat dit type bedrijven een grote invloed heeft op de totale productieketen. Bij een beschouwing over smallholders versus grote(re) bedrijven moet rekening gehouden worden met het referentiekader: Nederland is een van de weinige landen ter wereld met een veehouderij (landbouw) gebaseerd op gezinsbedrijven. In de meeste ontwikkelde en opkomende landen is de marktgerichte veehouderij in handen van grote integraties, die meestal meerdere schakels beslaan. Vanuit die integraties worden veehouderijbedrijven aangestuurd.

3.3 Multi-stakeholder netwerken: een gouden driehoek ter bevordering van duurzame veehouderij?

Multi-stakeholder

Nederland kent al decennia een multi-stakeholder aanpak voor innovaties in de agrarische sector: de Gouden Driehoek. In Nederland is dit een sterk model dat zorgt voor goede samenwerking tussen bedrijfsleven, kennisinstellingen en de overheid. Het bedrijfsleven neemt het voortouw in projecten, kennisinstellingen ondersteunen dit met wetenschappelijke kennis en de overheid faciliteert door het matchen van onderzoek en ondersteuning in regelgeving. De bedrijven zien een duidelijke rol voor maatschappelijke organisaties. Voor een duurzame ontwikkeling houden zij de boel op scherp. De korte lijntjes tussen alle partijen werken in Nederland goed om ontwikkelingen te stimuleren. Een Gouden Driehoek zou ook in andere landen goed kunnen werken.

De laatste jaren is er internationaal een stijgende populariteit van multi-stakeholder samenwerking waar te nemen. Bedrijven zien een verscheidenheid aan ronde tafels, convenanten en multi-stakeholder netwerken die actief zijn op het gebied van duurzame landbouw. Voor het ene bedrijf zijn multi-stakeholder netwerken nuttig en belangrijk: veranderingen kan je niet alleen realiseren, samen kun je een bijdrage leveren aan duurzame ontwikkeling. Andere bedrijven zien de meerwaarde er niet van in omdat eventuele afspraken in zulke netwerken het vrije ondernemerschap hinderen en/of omdat zulke afspraken geen wettelijke basis hebben. De meerwaarde hangt af van de effectiviteit van de netwerken en de tijd en middelen die bedrijven beschikbaar hebben om mee te doen.

De Gouden Driehoek zou ook in andere landen goed kunnen werken.

Samenwerking met maatschappelijke organisaties is een soortgelijk verhaal: voor het ene bedrijf werkt het goed. Maatschappelijke organisaties functioneren als een waakhond en verhogen de standaard. Ze zorgen er voor dat de voorlopers verder gaan en de achterlopers bijkomen. Andere bedrijven werken liever niet samen met maatschappelijke organisaties, omdat zij de politieke en

maatschappelijke discussie domineren met een gekleurd beeld. In ontwikkelingslanden is de samenwerking met maatschappelijke organisaties wisselend.

Ontwikkelen van regionale dialoog

Een positieve bijdrage, die internationale multi-stakeholder netwerken kunnen hebben, is het ontwikkelen van de dialoog. Een dialoog met verschillende partijen is belangrijk om een gemeenschappelijke visie te ontwikkelen over welke onderwerpen op duurzaamheidsgebied prioriteit hebben en hoe die aangepakt kunnen worden. Dit stimuleert een level playing field voor bedrijven die qua duurzaamheidseisen verder willen gaan dan de lokale regelgeving, en kan tevens versnelde duurzame ontwikkeling van de hele sector in de hand werken.

Hierbij moet een kanttekening gemaakt worden. Een dialoog op globaal niveau met verschillende stakeholders wordt minder nuttig geacht. De uitdagingen per regio zijn te verschillend. Een dialoog op globaal niveau wordt dan snel te abstract en ineffectief. Een dialoog op regionaal of nationaal niveau biedt meer kansen om bepaalde issues (i.e. antibiotica gebruik, emissies, gebruik (lokale) natuurlijke hulpbronnen) op de agenda te krijgen en om oplossingen te zoeken die regionaal passend zijn.

Dialoog en/of actie

Het ontwikkelen van een dialoog moet gepaard gaan met heldere doelen, die geëvalueerd moeten worden, en de juiste partners (die kunnen per onderwerp verschillen). Indien dit niet wordt gedaan ontstaan ineffectieve

praatcircuits. De bedrijven verschillen van mening of het bevorderen van alleen dialoog voldoende is.

Voor een deel van de bedrijven is het gezamenlijk verkennen van de mogelijkheden voldoende en hoeft er geen directe actie gekoppeld te zijn aan de dialoog of het netwerk. Voor andere bedrijven is het van belang dat multi-stakeholder netwerken ook overgaan tot actie, zoals het uitvoeren van (pilot) projecten. Dit kan echter ook weer leiden tot belangenverstrengeling in de netwerken, waardoor ze niet meer effectief zijn. Het is in ieder geval duidelijk dat het bedrijfsleven alleen tijd en eventueel

Dialoog op regionaal niveau is effectiever om concrete issues aan de kaak te stellen en passende oplossingen te zoeken.

middelen investeert in multi-stakeholder netwerken als de doelen van het netwerk helder zijn én aansluiten bij hun eigen doelen.

De Global Agenda for Sustainable Livestock

De Global Agenda for Sustainable Livestock (GASL) is bij ongeveer de helft van de geïnterviewden bekend. De analyse van het position paper van de Global Agenda for Sustainable Livestock 'Towards a sustainable livestock sector' wordt, indien bekend, ondersteund door de Nederlandse bedrijven. De thema's/onderwerpen ('closing the efficiency gap', 'from waste to worth' en 'restoring value of grasslands') die worden beschreven komen overeen met de thema's die de bedrijven zien. Het doel en de effectiviteit van de GASL zijn niet voor alle bedrijven duidelijk. Diverse bedrijven geven de voorkeur aan meer concrete actie. Het bevorderen van een regionale aanpak kan de GASL helpen om concreet aan de slag te gaan met het op de kaart zetten van duurzaamheidsvraagstukken en mogelijke oplossingen. Overkoepelend kan GASL dan de lessen, die regionaal geleerd worden, beschikbaar maken voor andere regio's.

Beleid heeft pas zin als je de slag naar de praktijk maakt.

Overige (multi-stakeholder) netwerken die door de bedrijven als waardevol worden gezien zijn de Ronde Tafels met betrekking tot Sustainable Beef, Sustainable Soy and Sustainable Palm Oil, Sustainable Agriculture Initiative (SAI-platform, omdat dat leidt tot overeenstemming tussen bedrijven over duurzaamheidsdoelen), The Sustainability Consortium, Global Research Alliance on Agricultural Greenhouse Gasses en het Dairy Sustainability Framework. Deze netwerken kunnen volgens de bedrijven naast elkaar bestaan indien zij heldere doelen nastreven die elkaar niet overlappen. Mogelijk kan wel wat meer synergie worden gezocht tussen de verschillende netwerken.

3.4 Nederlandse inzet

De ontwikkeling van duurzame veehouderij internationaal is een belangrijk onderwerp en verdient speciale aandacht van de Nederlandse overheid. Nederland heeft vooruitstrevende bedrijven en veel relevante kennis. Daarbij zijn Nederlandse bedrijven naar buiten gericht. Deze aspecten moeten ingezet worden om de veehouderijsector wereldwijd verder en duurzaam te ontwikkelen.

Een klein aantal van de geïnterviewde bedrijven is van mening dat ze haar activiteiten in het buitenland het beste zelf kunnen ontplooiën of met behulp van het eigen netwerk. Het grootste deel van de geïnterviewden vindt dat de Nederlandse overheid hier een belangrijke rol te spelen heeft. De gewenste rol die bedrijven voor de Nederlandse overheid zien zijn, onder andere:

Internationale dialoog stimuleren

Internationaal de dialoog op gang krijgen, en stimuleren dat een evenwichtig debat wordt gevoerd zodat internationaal een gebalanceerd en getrouw beeld van de veehouderijsector ontstaat. Of, scherper geformuleerd, het debat moet niet gekaapt worden door een specifieke belangengroepering. De overheid moet aangehaakt blijven bij de globale ontwikkelingen en aanwezig zijn in het internationale veld. Internationale dialoog is ook van belang als het geen effect heeft op directe bedrijfsactiviteiten. De overheid kan een rol spelen om focus aan te brengen in het internationale

Het opschalen en lokaal toepasbaar maken van 'best practices' heeft meer impact dan op zoek gaan naar nieuwe vindingen

debat en waar mogelijk, op regionaal niveau issues op de agenda zetten. De overheid kan dit stimuleren, maar de bedrijven zijn van mening, dat het bedrijfsleven leidend moet zijn in de dialoog om tot actie te komen, de bedrijven maken de veranderingen concreet. Zo kan de Nederlandse overheid een gouden driehoek in andere landen stimuleren.

Faciliteren

De overheid speelt een belangrijke rol in het faciliteren van o.a. informatie en materiaalstromen en het verkrijgen van importvergunningen die nodig zijn voor de ontwikkeling van de veehouderijsector

in derde landen. Wet- en regelgeving voor bijvoorbeeld exportcertificaten vanuit Nederland kan efficiënter, maar ondersteuning van de Nederlandse overheid bij het verkrijgen van markttoegang elders is in veel gevallen essentieel. De overheid kan de juiste kennis brengen voor het stimuleren van supply chains. Belangrijk is dat zij hierin het ondernemerschap optimaal ondersteunt.

Netwerken

De overheid kan een ondersteunde rol spelen in het leveren van contacten in derde landen en het activeren van internationale partners om consortia op te zetten. Het lijkt dat met name de grote bedrijven de vruchten plukken van de inspanningen van de Nederlandse overheid. De kleinere bedrijven zeggen niet veel te merken van deze inspanningen. De steekproef was beperkt, maar het was tekenend dat de geïnterviewde kleinere bedrijven weinig tot niets wisten van de programma's van de Nederlandse overheid om hun buitenlandse activiteiten te ondersteunen. Dat is, gegeven de personele capaciteit van kleine bedrijven vergeleken met de grote, ook niet verbazingwekkend. Grotere bedrijven hebben vaak specialisten in dienst voor de contacten tussen overheid en bedrijfsleven, bij de kleinere bedrijven is dat niet het geval.

Over handelsmissies is het oordeel van de bedrijven wisselend. De kleine bedrijven geven aan dat bij grote missies hun belangen soms ondersneeuwen bij de belangen van grote bedrijven en dat zij effectiever kunnen opereren met hun eigen contacten. Grote bedrijven hebben die contacten zeker, maar zien ook het nut van handelsmissies bij het opbouwen en onderhouden van het noodzakelijke netwerk, inclusief de contacten met de Nederlandse overheid en diplomatieke vertegenwoordiging.

Aanjagen

De overheid heeft een aanjaagrol voor de ontwikkeling van duurzame veehouderij in derde landen. Door het financieren van pilot projecten of haalbaarheidsstudies kan zij bedrijven stimuleren om in derde landen nieuwe bedrijvigheid op te zetten. De focus kan dan zowel op smallholders zijn als op grote bedrijven die op kortere termijn duurzaamheidswinst kunnen halen. Het gaat dan om het lokaal toepassen van bestaande kennis en ervaring ('best practices') in plaats van nieuwe uitvindingen te doen. De regie moet in dergelijke initiatieven bij het bedrijfsleven liggen, de overheid kan dat faciliteren door financiering beschikbaar te stellen en markttoegang te bevorderen mits het de doelen van allen (inclusief de overheid) dient.

Alle geïnterviewden zijn het over een ding eens: welke rol de overheid ook neemt, het doel van de activiteiten moet helder zijn. Er is een verschil tussen smallholders stimuleren, handel ontwikkelen en dialoog stimuleren. Voor elk doel zijn andere middelen nodig en andere partners. Het bedrijfsleven wil een rol spelen, maar kan het niet alleen, ze heeft ook onderzoek en de overheid nodig om de gewenste veranderingen te brengen. Welk middel het meest passend is hangt af van hetgeen de overheid wil stimuleren. Het is noodzaak om de effectiviteit van het gekozen middel met enige regelmaat te evalueren en eventueel het doel bij te stellen.

“Maak heldere doelen, kies daarbij het juiste middel, en evalueer elke paar jaar of de doelen gehaald zijn en het middel nog relevant.”

3.5 Link met Topsectoren

De Topsector Agro&Food Internationaal heeft tot doel om in Nederland overheid, onderzoek en bedrijfsleven met elkaar te verbinden om zo het MKB te stimuleren bedrijvigheid in andere landen te ontwikkelen. De Topsector kijkt nu waar Nederlandse bedrijven een focus hebben. Voor het MKB is het belangrijk om contacten te hebben in landen zodat ze snel een netwerk op kunnen bouwen. De Topsector geeft daarbij ondersteuning voor bijvoorbeeld haalbaarheidsstudies of zgn. seed money.

De Topsector Agro&Food Internationaal geeft de komende jaren prioriteit aan China, Indonesië, Nigeria, Zuid-Afrika, Brazilië en Mexico. In alle gevallen landen waar al sprake is van een zekere formele markt en opbouw van ketens. In de keuze voor landen zit een verschil tussen de doelstelling van de topsectoren en de doelstelling voor bijvoorbeeld ontwikkelingswerk, veelal gericht op landen waar de formele markt nog tot stand moet komen. Trade for Aid heeft een ander doel dan MKB te helpen zich over de grens te ontwikkelen. Het gaat bij Trade for Aid met name om de ontwikkeling in

ontwikkelande landen. Daarmee zijn de doelen en de focuslanden verschillend voor topsectoren en Trade for Aid. Dat vinden de bedrijven en de trekker van Topsector Agro&Food Internationaal geen probleem, als er maar duidelijkheid is over het doel van de activiteiten in het buitenland en er specifieke en overwogen keuzes gemaakt worden.

Het zou nuttig zijn om de prioriteitenlijst op duurzaamheidsgebied van de Topsectoren naast het position paper van de GASL te leggen. De thema's die beiden behandelen moeten gelijk zijn, echter de keuze voor focuslanden kan verschillen.

4 Conclusie

Een duurzame ontwikkeling van de veehouderijsector internationaal is een belangrijk aandachtspunt om te zorgen voor productie van voldoende en veilig voedsel voor een groeiende wereldbevolking. Randvoorwaarde is dat dit op een manier gebeurt, die geen extra schade toebrengt aan onze planeet, of aan mens en dier. Veel Nederlandse bedrijven, waaronder de geïnterviewde bedrijven, in de veehouderijsector zijn internationaal actief en hierdoor direct betrokken bij deze uitdaging. Het is dan ook een thema dat de komende jaren specifieke aandacht verdient van het Nederlandse bedrijfsleven en de Nederlandse overheid. Zij hebben hier beiden een rol en verantwoordelijkheid in.

Een van de grootste kansen voor het verduurzamen en robuuster maken van dierlijke productie-systemen in ontwikkelende landen is het verhogen van de productie-efficiëntie. Het Nederlandse bedrijfsleven kan naar de mening van de geïnterviewden een belangrijke bijdrage leveren aan het ontwikkelen van duurzame veehouderij in ontwikkelingslanden: het bedrijfsleven is nodig om bestaande praktijken te veranderen. De grootste kansen om bij te dragen zijn kennisontwikkeling en het stimuleren van goed functionerende ketens. Deze activiteiten kunnen zich zowel richten op smallholders (vele kleine boeren samen hebben een grote productie) als op grotere bedrijven om snel stappen te kunnen maken.

Samenwerking met anderen is nodig om de veehouderij wereldwijd naar een hoger plan te tillen. In Nederland werkt de nauwe samenwerking tussen bedrijfsleven, onderzoek en overheid (de Gouden Driehoek) over het algemeen goed om nieuwe ontwikkelingen te realiseren. Maatschappelijke organisaties spelen daarin ook een rol, vooral om de ambities hoog en de discussie scherp te houden. Deze multi-stakeholder samenwerking zou ook in andere landen goed kunnen werken.

De multi-stakeholder benadering is de laatste jaren in toenemende mate terug te vinden in internationale netwerken, ronde tafels en convenanten. Deze worden door sommige van de geïnterviewde bedrijven als essentieel beschouwd, terwijl anderen aangeven daar weinig meerwaarde in te zien. Een voordeel dat de multi-stakeholder samenwerkingen kunnen hebben is het ontwikkelen van een gemeenschappelijke visie over welke onderwerpen op duurzaamheidsgebied prioriteit hebben en hoe die onderwerpen aangepakt kunnen worden. Dat kan een 'level playing field' bevorderen voor bedrijven die actief willen bijdragen aan een duurzame ontwikkeling van de veehouderij. Het is dan naar de mening van de bedrijven nuttiger om op regionaal niveau concrete onderwerpen aan te kaarten dan op globaal niveau, omdat de ontwikkelingen en uitdagingen per regio kunnen verschillen. Om effectief te zijn en een meerwaarde te hebben moeten internationale netwerken een helder doel hebben dat regelmatig geëvalueerd wordt, om zo de kans op een wildgroei aan 'praatcircuits' te voorkomen. Het doel kan het ontwikkelen van dialoog zijn, eventueel gekoppeld aan specifieke acties in de vorm van projecten.

Welke rol is hierin weggelegd voor de Nederlandse overheid? Volgens de geïnterviewde bedrijven heeft de Nederlandse overheid een taak om:

- Internationale dialoog te stimuleren.
- Het faciliteren van informatievoorziening en het verkrijgen van importvergunningen.
- Het inzetten van hun netwerk en het activeren van internationale partners om consortia op te zetten. Een aandachtspunt is om zowel het MKB als grote bedrijven hierbij te helpen.
- Het aanjagen van duurzame ontwikkeling van de veehouderijsector door het financieren van pilot projecten en/of haalbaarheidsstudies.

Ook de verschillende activiteiten van de Nederlandse overheid, en dus ook het Ministerie van EZ, dienen volgens de geïnterviewden een duidelijk doel te hebben. Alleen als het doel concreet is (en passend bij de strategie van het bedrijf) kunnen zij tijd investeren in de netwerken. Deels achten zij dat ook meer een taak van hun overkoepelende organisaties dan van individuele bedrijven. Het deelnemen in internationale netwerken, stimuleren van MKB activiteiten in het buitenland of Trade for

Aid zijn verschillende middelen met verschillende doelen. Zolang de doelen en aandachtsgebieden helder zijn kunnen de verschillende activiteiten van de Nederlandse overheid elkaar versterken. Overheid, onderzoek en bedrijfsleven kunnen dan samen werken om een effectieve en substantiële bijdrage te blijven leveren aan de duurzame ontwikkeling van de veehouderij internationaal.

5 Advies

In het kader van de inspanningen van de Nederlandse overheid in de afgelopen jaren en de gestelde beleidsambities rondom voedselzekerheid en duurzame ontwikkeling van de veehouderijsector, wil het Ministerie van Economische Zaken, DG Natuur en Agro, een beeld krijgen over de gezamenlijke visie van het Nederlandse veehouderij bedrijfsleven op de internationale ontwikkelingen rondom voedselzekerheid en duurzame ontwikkeling van de veehouderijsector, de kansen en bedreigingen voor het Nederlandse bedrijfsleven hierin en de rol die de Nederlandse overheid kan spelen. Dit Beleidsondersteunend onderzoek moet in dat kader een advies geven over de Nederlandse inzet in internationale netwerken zoals de Global Agenda for Sustainable Livestock, en hoe deze inzet goed kan worden gelinkt aan de behoeften van het Nederlandse bedrijfsleven in ontwikkelende landen, en meer specifiek voor lopende en nieuwe Topsectoren programma's.

In dit doel liggen in feite drie verschillende aspecten verscholen. Ten eerste de maatschappelijke belangen van het Ministerie EZ om internationaal bij te dragen aan voedselzekerheid en duurzame ontwikkeling van de veehouderijsector. Ten tweede het behartigen van de belangen van het Nederlandse bedrijfsleven in binnen- en buitenland. En ten derde, het stimuleren van onderzoek en innovatie via publiek-private samenwerking in de topsectoren programma's. Op grond van de interviews met de bedrijven komen wij tot het volgende advies:

1. *Investeren in voedselzekerheid en duurzame veehouderij is van belang voor Nederland en het Nederlandse bedrijfsleven. Zowel smallholders als middelgrote en grote bedrijven verdienen aandacht.*

De algemene trend is dat dierlijke productie de komende jaren gaat stijgen. De opdracht is dat te doen zonder extra belasting op het milieu en klimaat. Daarvoor is het nodig efficiënter te gaan produceren met een hogere productie per dier. Hier liggen uitdagingen en kansen voor zowel smallholders als middelgrote en grote bedrijven in de meeste ontwikkelende landen en ook voor Nederlandse bedrijven. Nederlandse bedrijven dragen bij door kennisontwikkeling en het ontwikkelen van ketens en markten. Nederlandse bedrijven investeren met name in landen waar zij marktpotentie zien. Die potentie hangt af van politieke (in)stabiliteit, de aanwezigheid van een goed functionerende keten, een betrouwbaar beeld van en toegang tot de markt, het krijgen van vergunningen, het hebben van het juiste netwerk en de omvang van de markt. Investeren in duurzame veehouderij is derhalve van belang voor het Nederlandse bedrijfsleven.

In veel van de armste landen, waar de voedselzekerheid laag is, zijn de voor Nederlandse bedrijven bepalende factoren onzeker, en daarmee ook de mogelijkheden van Nederlandse bedrijven om bij te dragen zonder al te grote risico's voor het bedrijf zelf. Het verbeteren van voedselzekerheid in de armste landen, en het stimuleren van groeiende markten waar Nederlandse bedrijven (duurzamere) bedrijvigheid kunnen ontwikkelen lijken daarmee lastig te combineren.

Als smallholders gestimuleerd kunnen worden efficiënter te produceren en een plek in te nemen in formele markten, kunnen zij een bijdrage leveren aan het verbeteren van voedselzekerheid en verduurzaming op een niveau dat het lokale overstijgt. Stabiele ketens werken duurzame ontwikkeling in de hand. Dit is tevens van belang voor het Nederlandse bedrijfsleven. Naast het stimuleren van smallholders, worden grote kansen gezien in het stimuleren van middelgrote of grote bedrijven, omdat zij grote stappen kunnen maken op het vlak van verduurzaming. De inzet van de Nederlandse overheid moet gericht zijn op alle drie de groepen: smallholders, middelgrote en grote bedrijven. Dit vraagt waarschijnlijk per groep een andere strategie, die ook weer per regio specifiek is. Het is belangrijk dat de Nederlandse overheid voor haar inzet helder formuleert wat het doel en de doelgroep is en daarbij passende instrumenten kiest.

-
2. *Blijf investeren in internationale multi-stakeholder netwerken, en bepaal wat met welk netwerk bereikt dient te worden.*

Een duurzame ontwikkeling van de veehouderijsector vraagt inspanning van de overheid, het bedrijfsleven, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties. Geen van allen kan het alleen. Multi-stakeholder netwerken dragen bij om op thema en/of regionaal niveau de uitdagingen in kaart te brengen om op het betreffende thema resp. regio de duurzame ontwikkeling van de veehouderij te versnellen. In deze multi-stakeholder netwerken hebben bedrijven een centrale plaats om de verandering te implementeren; de overheid faciliteert en inspireert; onderzoekers zorgen voor beantwoording van kennisvragen met juiste en feitelijke informatie; maatschappelijke organisaties hebben een rol als aanjager van de discussie. Multi-stakeholder netwerken werken zo als katalysator voor duurzame ontwikkeling.

Stel voor het investeren in internationale netwerken duidelijk of het gaat om het ontwikkelen van dialoog en agendering, het uitvoeren van projecten, het doen van onderzoek, het opstellen van richtlijnen etc. Voorkom dat netwerken zichzelf gaan institutionaliseren door regelmatig te evalueren of doelen gehaald worden en de gekozen strategie nog effectief is. Probeer niet teveel verschillende doelen in een platform te combineren, maar probeer wel links te leggen met andere platforms. Het bedrijfsleven is geneigd eerder aan te haken als de doelen concreet en (regio)specifiek zijn. Voor meer globaal opererende netwerken ontbreekt het de bedrijven (en zeker de kleinere) aan capaciteit om deel te nemen. Zij zien dan eerder een rol voor koepelorganisaties, maar zien ook het risico dat het te veel een 'praatcircuit' wordt.

3. *Zet de Global Agenda for Sustainable Livestock in om regionaal dialoog te stimuleren over welke duurzaamheidsaspecten prioriteit hebben en mogelijke oplossingsrichtingen. Denk hierbij ook aan het ontwikkelen van duurzame productieketens als focus area.*

De Global Agenda for Sustainable Livestock is opgezet om gezamenlijk met verschillende stakeholders de duurzame ontwikkeling van dierlijke productie te stimuleren door consensus te creëren over de gewenste toekomstige ontwikkelingen en collectieve actie te analyseren. De gewenste toekomstige ontwikkelingen kunnen het beste op regionaal of nationaal niveau worden bepaald. Een globale gezamenlijke visie lijkt minder doeltreffend. Voor de Nederlandse inzet in de Global Agenda for Sustainable Livestock betekent dit dat de meest waardevolle bijdrage zal zijn om aan te sturen op activiteiten op regionaal of thema niveau. Het ontwikkelen van dialoog met verschillende partijen actief in de betreffende regio of in het thema kan bijdragen om specifieke uitdagingen op de agenda te zetten, inclusief mogelijke oplossingen en verbetertrajecten. Op globaal niveau kunnen dan lessen, die uit regionale of op een specifiek thema gerichte activiteiten getrokken kunnen worden, worden samengevat en beschikbaar gemaakt voor anderen. Ook daarin wordt een rol voor GASL gezien.

Het ontwikkelen van duurzame productieketens is een belangrijk aandachtsgebied voor Nederlandse bedrijven. Naast de bestaande focus gebieden (closing the efficiency gap, restoring the value of grasslands en waste to worth) zou extra aandacht kunnen worden gegeven aan het ontwikkelen van ketens, om zo de belangen van het Nederlandse bedrijfsleven te verbinden aan de GASL.

4. *Zorg dat de verschillende instrumenten van de overheid (activiteiten van de GASL, de Topsectoren en andere beleidsinstrumenten zoals Trade for Aid) elkaar versterken.*

De Topsector Agro&Food Internationaal heeft tot doel om overheid, onderzoek en bedrijfsleven met elkaar te verbinden om zo het MKB te stimuleren bedrijvigheid in andere landen te ontwikkelen. Zoals eerder gezegd is dit een ander doel dan het verbeteren van wereldwijde voedselzekerheid. Ook al vraagt elk doel een passend instrument, door goed af te stemmen en waar mogelijk de verbinding te zoeken kunnen de instrumenten elkaar versterken.

Trade for Aid-activiteiten kunnen zo ingericht worden dat het helpt om smallholders in de armere landen efficiënter te laten produceren en onderdeel te worden van formele markten. Dit kan helpen om beter functionerende productieketens te ontwikkelen.

Op het moment dat min of meer formele markten aanwezig zijn kunnen Nederlandse MKB-bedrijven worden gestimuleerd via de Topsectoren om met behulp van kennisinstellingen een

keten te ontwikkelen of te verbeteren en nieuwe bedrijvigheid te ontwikkelen, o.a. met behulp van haalbaarheidsstudies of seed money. De focuslanden voor Trade for Aid en de Topsectoren verschillen momenteel, maar zouden meer op elkaar aan kunnen sluiten. De specifieke uitdagingen voor het opzetten van duurzame productie ketens zullen ook per regio verschillen. Multi-stakeholder netwerken kunnen bijdragen om op thema en/of regionaal niveau de uitdagingen in kaart te brengen om op het betreffende thema of in de betreffende regio de duurzame ontwikkeling van de veehouderij te versnellen. Door de focus van de GASL te linken aan de activiteiten van de Topsectoren, bijvoorbeeld door bedrijven die via de Topsectoren worden gestimuleerd deel te laten nemen in regionale dialoog, kan ook via de Topsectoren aandacht worden besteed aan de regionale uitdagingen en het versnellen van de duurzame ontwikkeling van de veehouderij. Eventuele pilotprojecten gestimuleerd vanuit de Topsectoren kunnen hier verder aan bijdragen. De lessen uit regionale en themanetwerken kunnen in breder verband gedeeld worden, om zo ook op globaal niveau voor alle partijen rendement uit GASL te halen.

De eerste taak is om helder te maken wat het doel van activiteiten en instrumenten moet zijn; de volgende stap is activiteiten onderling te verbinden, in ieder geval om er lessen uit te trekken, maar zo mogelijk meer. Per regio zullen de uitdagingen en kansen specifiek zijn. Overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen kunnen de uitdagingen en kansen gezamenlijk in kaart brengen. Alleen door een gezamenlijke inspanning van de verschillende instrumenten én van de Nederlandse stakeholders kunnen robuuste en duurzame dierlijke productieketens worden ontwikkeld die bijdragen aan een grotere voedselzekerheid wereldwijd.

Literatuur

Gerber, P.J., Steinfeld, H., Henderson, B., Mottet, A., Opio, C., Dijkman, J., Falcucci, A. & Tempio, G. 2013. Tackling climate change through livestock. FAO, Rome.

Global Agenda for Sustainable Livestock. 2014. Towards a sustainable livestock sector – position paper. FAO. www.livestockdialogues.org

Global Research Alliance (GRA). 2014. Reducing greenhouse gas emissions from livestock: Best practice and emerging options. GRA & SAI-Platform. www.saiplatform.org/uploads/Modules/Library/lrg-sai-livestock-mitigation_web2.pdf

Ministerie van Buitenlandse Zaken. 2014. Kamerbrief 'Nederlandse inzet voor wereldwijde voedselzekerheid', 14 november 2014. www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2014/11/18/kamerbrief-over-nederlandse-inzet-voor-wereldwijde-voedselzekerheid

Bijlage 1 Lijst met geïnterviewden

Voor het beantwoorden van de Kennis voor Beleid vraag zijn de volgende personen geïnterviewd in de periode september – november 2015.

Naam	Organisatie
Gerard Albers	Hendrix Genetics, Boxmeer
Joost Belt	De Heus, Ede
Klaas Jan van Calker	Unilever
Leo den Hartog	Nutreco, Boxmeer
Theo Hoen	Vencomatic, Eersel
Ruud Huirne	Topsector Internationaal / Rabobank, Utrecht
Bas Ruter	Rabobank, Utrecht
Atze Schaap	FrieslandCampina, Amersfoort
Martin Scholten	Wageningen UR, Animal Sciences Group, Wageningen
Mark Slotman en Josje Hartgers	Kepto, Deventer

To explore
the potential
of nature to
improve the
quality of life

Wageningen UR Livestock Research
Postbus 338
6700 AH Wageningen
T 0317 48 39 53
E info.livestockresearch@wur.nl
www.wageningenUR.nl/livestockresearch

Wageningen UR Livestock Research ontwikkelt kennis voor een zorgvuldige en renderende veehouderij, vertaalt deze naar praktijkgerichte oplossingen en innovaties, en zorgt voor doorstroming van deze kennis. Onze wetenschappelijke kennis op het gebied van veehouderijsystemen en van voeding, genetica, welzijn en milieu-impact van landbouwhuisdieren integreren we, samen met onze klanten, tot veehouderijconcepten voor de 21e eeuw.

De missie van Wageningen UR (University & Research centre) is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen UR bundelen 9 gespecialiseerde onderzoeksinstituten van stichting DLO en Wageningen University hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 6.000 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen UR wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

